

УДК 94:329.73(477.8)]»194»:930.2

DOI 10.69550/3041-1467.5.319894

Оксана МЕДВІДЬ

кандидатка історичних наук, доцентка кафедри історії України та правознавства, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Лесі Українки, 46, м. Дрогобич, Україна, індекс 82100 (oksana-medvid@ukr.net)

ORCID: 0000-0002-8777-9760

ResearcherID: F-9444-2018

Руслана ПОПП

кандидатка історичних наук, доцентка кафедри історії України та правознавства, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Лесі Українки, 46, м. Дрогобич, Україна, індекс 82100 (ryslana_popp@ukr.net)

ORCID: 0000-0002-5370-1770

ResearcherID: F-9444-2018

Scopus-Author ID: 57222035521

Oksana MEDVID'

PhD (History), Associate Professor, Associate Professor of the Department of the Ukrainian History and Law, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 24 Ivan Franko Str., Drohobych, Ukraine, postal code 82100 (oksana-medvid@ukr.net)

Ruslana POPP

PhD (History), Associate Professor, Associate Professor of the Department of the Ukrainian History and Law, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 24 Ivan Franko Str., Drohobych, Ukraine, postal code 82100 (ryslana_popp@ukr.net)

Бібліографічний опис статті: Медвідь, О., & Попп, Р. (2024). Звіт ОУН як джерело щодо вивчення повсякдення населення західного регіону України наприкінці 40-х рр. XX ст. *Axis Europae*, 5, 67–83. doi: 10.69550/3041-1467.5.319894

Bibliographic Description of the Article: Medvid', O. & Popp, R. (2024). Zvit OUN yak dzherelo shchodo vuvchennia povsiakdennia naseleennia zakhidnoho rehionu Ukrainy naprykintsi 40-kh rr. XX st. [OUN's report as a source regarding the study of the population of the western region of Ukraine at the late 1940s. XX century]. *Axis Europae*, 5, 67–83. doi: 10.69550/3041-1467.5.319894 [in Ukraine].

**ЗВІТ ОУН ЯК ДЖЕРЕЛО ЩОДО ВИВЧЕННЯ ПОВСЯКДЕННЯ
НАСЕЛЕННЯ ЗАХІДНОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ
НАПРИКІНЦІ 40-Х РР. XX СТ.**

Анотація. Пропонована публікація присвячена аналізу нововіднайденого підпільного документа «Звіт за місяць вересень 1949 р.» в контексті проблем історії повсякдення. **Мета статті** – опублікувати звітний документ ОУН «Звіт за місяць вересень 1949 р.» і показати його інформаційну наповненість для висвітлення повсякдення

населення Західного регіону України наприкінці 40-х рр. ХХ ст. **Методологія дослідження** базується на загальноприйнятих принципах науковості, об'єктивності, історизму, методах зовнішньої та внутрішньої критики джерел. **Наукова новизна.** Полягає у тому, що до наукового обігу вперше уводиться публікований документ. **Висновки.** Звітна документація ОУН є важливим джерелом щодо висвітлення повсякдення населення Західного регіону України наприкінці 40-х рр. ХХ ст. Вона містить інформацію, що відсутня в офіційних джерелах. «Звіт за місяць вересень 1949 р.» був укладений у жовтні 1949 р., авторство не встановлено. Донесення зберігається в Архіві центру досліджень визвольного руху і перебуває на стадії обробки. У документі подається характеристика різноманітних сфер суспільного життя в Західному регіоні України наприкінці 40-х рр. ХХ ст., які були визначальними чинниками повсякдення мешканців регіону. Матеріали звіту засвідчують, що тодішнє повсякденне життя населення було пов'язане з ідеологічним тиском та репресіями. Вони часто несло відповідальність за невдачі боротьби сталінського режиму з українським визвольним рухом, створенні та діяльності колгоспів. Політика радянської системи призвела до матеріальної скрути більшості жителів регіону. Це посилювало їх вороже ставлення до радянської влади, підтримку ОУН та УПА. Документ публікується мовою оригіналу з дотриманням необхідних археографічних вимог.

Ключові слова: ОУН, звітний документ ОУН, радянська система, повсякдення, матеріальне становище, населення.

OUN'S REPORT AS A SOURCE REGARDING THE STUDY OF THE POPULATION OF THE WESTERN REGION OF UKRAINE AT THE LATE 1940S. XX CENTURY

Abstract. The proposed publication is devoted to the analysis of the newly discovered underground document «Report for the month of September 1949.» in the context of problems of everyday history. **The purpose of the article** is to publish the reporting document of the OUN «Report for the month of September 1949.» and show its information content for the coverage of the everyday population of the Western region of Ukraine at the end of the 40s of the XX century. **The research methodology** is based on generally accepted principles of scientificity, objectivity, historicism, methods of external and internal criticism of sources. **The Scientific novelty.** It consists in the fact that a published document is introduced into scientific circulation for the first time. **The Conclusions.** The reporting documentation of the OUN is an important source of coverage of the everyday population of the Western region of Ukraine at the end of the 40s of the 20th century. It contains information that is missing from official sources. «Report for the month of September 1949.» was concluded in October 1949, the authorship has not been established. The report is stored in the Archives of the Liberation Movement Research Center and is being processed. The document provides a description of various spheres of social life in the Western region of Ukraine at the end of the 1940s, which were determining factors in the daily life of the region's residents. The materials of the report testify that the daily life of the population at that time was connected with ideological pressure and repression. They were often responsible for the failures of the Stalinist regime's struggle with the Ukrainian liberation movement, the creation and operation of collective farms. The policy of the Soviet system led to financial hardship for most of the residents of the region. This strengthened their hostile attitude towards the Soviet authorities, their support

for the OUN and the UPA. The document is published in the original language in compliance with the necessary archeographical requirements.

Key words: *OUN, reporting document of OUN, Soviet system, everyday life, material situation, population.*

Постановка проблеми. Повсякденне життя населення певного регіону є важливим виміром локальної історії в певні історичні періоди. Відображення усіх складових буття соціуму дає можливість відтворити сутність суспільно-політичних процесів, які відбувалися у західних областях України в умовах, коли у краї у перші повоєнні роки відновлювалася / утверджувався сталінський тоталітарний режим. Необхідною умовою для об'єктивного відображення життя населення, визначення усіх чинників, які на нього впливали, є залучення різноманітних за своїм походженням джерельних матеріалів.

Звітна документація ОУН, яка в радянські часи перебувала під грифом особливої секретності, дає можливість показати альтернативний зафіксованому в радянських документах погляд на тогочасні події. Це зумовлює надзвичайну важливість і актуальність оприлюднення та введення до наукового обігу матеріалів такого характеру. Вони є безстроковими свідченнями злочинів, які чинив сталінський режим на західних землях України у перші повоєнні роки, доводить його спільність з путінським режимом.

Аналіз останніх досліджень. Питання повсякдення населення західних областей України у перші повоєнні роки є актуальним серед сучасних науковців. Результати їхніх досліджень викладені, зокрема, у двох колективних монографіях (Повсякденне життя, 2016; Трансформований соціум, 2023).

Значення звітної документації ОУН для висвітлення повсякденних практик населення регіону в зазначений період, розкривають у своїх публікаціях В. Ільницький, Н. Кантор, Т. Батюк (Ільницький, Кантор, 2021; Ільницький, Кантор, Батюк, 2022), М. Галів, О. Свійонтик, Н. Ільницька, М. Гранд (Галів, Свійонтик, 2023; Свійонтик, Галів, 2021; Галів, Ільницька, Гранд, 2022), О. Медвідь (Медвідь, 2023), Р. Попп, А. Кірда (Попп, Кірда, 2023).

Мета статті. Опублікувати звітний документ ОУН та показати його інформаційну наповненість для висвітлення повсякдення населення Західного регіону України наприкінці 40-х рр. ХХ ст.

Виклад основного матеріалу. Документ – «Звіт за місяць вересень 1949 р.» зберігається в Архіві Центру досліджень визвольного руху (Архів ЦДВР) і перебуває ще на стадії обробки. Це звіт ОУН з Журавненського району (у документі Журавненський) (Архів ЦДВР, арк. 1, 2). За структурою Карпатського краю ОУН, з травня-червня 1948 р. цей район разом з Войнилівським і Жидачівським, входив до Журавненського надрайону Калуської округи (Ільницький, 2016, с. 77). Він датується 20 жовтня 1949 р. Автора (укладача) підпільного донесення встановити не вдалося, він позначений, як «12 – 0» (Архів ЦДВР, арк. 10). Дані, які є у звітах Проводу ОУН, відображають власні спостереження авторів, інформацію, отриману від інформаторів, різних приватних розмов, чуток, тому вони мають певний елемент суб'єктивізму (Попп, 2019, с. 277).

Як бачимо з матеріалів підпільного звіту, повсякденні реалії населення регіону були пов'язані з постійним ідеологічним тиском. Мітинги, збори, гуртки з вивчення короткого курсу історії ВКП (б), біографій Леніна та Сталіна, а також політшколи, ставали невід'ємними складовими буття мешканців краю (Архів ЦДВР, арк. 7). У документі констатується усвідомлення населенням того факту, що рупорами більшовицької

пропаганди були представники партійно-комсомольського активу. А радіо, кіно, театри, преса, мітинги, які тоді активно входили в життя пересічного мешканця, були розраховані на те, щоб «своїми велетенськими розмірами вбити в народі національне почуття, а тим самим підготувати ґрунт для русифікації» (Архів ЦДВР, арк. 8).

Кіно дуже стало однією із форм повсякденних практик населення Західного регіону України у перші повоєнні роки. У підпільному звіті зазначається, що кінотеатр в районному центрі Журавно відвідують щоденно 7–150 глядачів (Архів ЦДВР, арк. 4). У селах кінофільми демонстрували «кінопересувки». Стрічки були переважно на радянську тематику, про героїзм радянських воїнів, трудові звершення народу. У звіті зазначається, що їх переглядали небагато селян – 10–15 осіб. Приїзд «кінопересувки» оплачувався з колгоспної каси, 100–150 рублів. О. Калішук наголошує, що «поєднання найдоступнішого виду розваг для населення з потужним ідеологічним потенціалом кінорепертуару, забезпечило кіно статус феномену масової культури та інструменту конструювання суспільної свідомості» (Калішук, 2023, с. 126).

Завдання конструювати суспільну свідомість у «правильному ідеологічному руслі» було покладено і на інші культосвітні заходи радянської системи. Обов'язковим атрибутом кожного міста регіону були будинки культури, де мешканці мали заповнювати вільне від роботи повсякдення. У звіті наголошується, що при будинку культури в райцентрі була створена «культбригада», яка виступала з концертами в населених пунктах. В сільській місцевості відкривалися клуби, при яких організовувалися бібліотеки, гуртки. Але в багатьох селах району, за повідомленнями підпільників, вони були тоді «бездіяльними» (Архів ЦДВР, арк. 4).

Звичним явищами у житті людей у Західному регіоні України у перші повоєнні роки були переслідування, арешти, провокації, облави. Як наголошується у звіті ОУН: «терор, що проводиться большевицькими поліційними бригадами в нечуваних досі формах» (Архів ЦДВР, арк. 6). У документі повідомляється про депортацію у віддалені райони СРСР 11 вересня 1949 п'яти родин із села Голешів (Архів ЦДВР, арк. 10). Чоловіче населення мобілізувалось до червоної армії, арештами та фізичними тортурами змушували його йти в «істребительні батальйони» (винищувальні батальйони) (Архів ЦДВР, арк. 1). Бійців винищувальних батальйонів місцеве населення називало «стрибками» (Архів ЦДВР, арк. 1).

Мешканці краю часто ставали заручниками більшовиків у боротьбі з українським визвольним рухом. Радянські карально-репресивні органи проводили засідки, труси, перевірки біля та у помешканнях селян (Архів ЦДВР, арк. 7). «Цілими днями в селах лунали стріли, бої, крики та плач малих дітей». (Архів ЦДВР, арк. 6).

Матеріали звітного документа ОУН є важливими для визначення суспільних настроїв населення Західного регіону України наприкінці 40-х рр ХХ ст. За висновками підпільників, населення підтримувало визвольний рух «турбувалося ним, тішилося його успіхами та жаліло за втратами», вбачало у повстанцях «єдиний чинник, який стоїть твердо на стороні його національного, культурного та фізичного розвитку», який згуртовує «всі верстви суспільства до всеукраїнського фронту боротьби проти більшовицької системи-цілковитого національного і соціального поневолення» (Архів ЦДВР, арк. 9). Зауважується, що населення має надію, що між «Заходом і Сходом розпочнеться збройне протистояння» і пояснюють це тим, що «дві такі системи існувати в світі не можуть» (Архів ЦДВР, арк. 9).

Матеріальне становище людей звіті показано як таке, що стоїть «дальше на дуже низькому рівні». Причина цього полягала у тому, що люди були позбавлені

«можливостей вільного господарювання». Відзначається, що ситуація із забезпеченням продуктів харчування наприкінці 40-х рр. ХХ ст. дещо поліпшилася, однак одягу, взуття та інших промислових товарів суттєво бракувало, особливо у сільській місцевості (Архів ЦДВР, арк. 7). У звіті згадується випадок смерті від голоду чоловіка із села Монастирець. Він був інвалідом війни і ним опікувалася дружина, але в серпні 1949 р. її засудили на десять років виправно-трудових таборів за те, що в «в своєму горді вжала для себе два снопи жита» (Архів ЦДВР, арк. 10).

За інформацією донесення, населення було незадоволено економічною політикою влади, колгоспною системою, всі господарські розпорядження влади виконувало під примусом. Зокрема, навіть попри силові методи впливу, здача хліба державі затримувалася (Архів ЦДВР, арк. 8). Доходило до того, що цілу ніч силовики ходили селом, слухаючи, чи селяни часом не «молють, або мелють поза колгоспом збіжжя». Всіх хто з ранку вирушив на базар до Ходорова, щоб щось продати, зупиняли і відправляли примусово працювати до колгоспу» (Архів ЦДВР, арк. 7). У звіті неодноразово згадується про те, як селян силою змушували йти працювати на колгоспних полях та молотарках (Архів ЦДВР, арк. 5, 6). Автор (укладач) документа зазначає, що за всі прорахунки у діяльності колгоспів, тобто за ті завдання і норми, які реально виконати у визначені терміни було неможливо, завжди знаходили винних, і як правило, насамперед це було керівництво колгоспів (Архів ЦДВР, арк. 4). У звіті наводяться про це витяги з публікацій районної газети (Архів ЦДВР, арк. 5).

Важливою складовою матеріального становища населення західних областей України у перші повоєнні роки була заробітна плата. Найбільше грошей серед педагогічного колективу Монастирецької середньої школи, за повідомленнями підпільників, отримували директор та завуч 1527, 1445 руб., заробітні плати учителів коливалася від 775 до 356 рублів (Архів ЦДВР, арк. 3). За ці гроші можна було придбати лише найнеобхідніше. Ціни на продукти харчування та промислові товари у державних магазинах, не кажучи, вже про ринки, були високими. У матеріальній скруті опинилися особливо ті, які були відряджені із східних областей України. Як бачимо за даними підпільного звіту, вони переважали серед учителів цієї школи, як і багатьох інших в регіоні (Архів ЦДВР, арк. 3). На нових місцях вони часто починали життя з нуля, не мали підтримки родичів чи близьких, ба більше, часто допомагали своїм родинам зі східних областей України (Попп, 2020, с. 182).

У донесенні є цікаві відомості про тодішню торгівлю. Питання про стан торгівлі розглядалося на районних партійних зборах 26 березня 1949 р. Як зазвичай, визнавалися «очевидні успіхи системи споживчої кооперації». І відразу визначалися суттєві недоліки «недостатня боротьба за розгортання культурної торгівлі», що у систему влізли різні «розтратники та розкрадачі» (Архів ЦДВР, арк. 5, 6).

Висновки. Звітна документація ОУН є важливим джерелом щодо висвітлення повсякдення населення Західного регіону України наприкінці 40-х рр. ХХ ст. Вона містить інформацію, якої нема в офіційних джерелах. «Звіт за місяць вересень 1949 р.» був укладений у жовтні 1949 р., авторство не встановлено. Донесення зберігається в Архіві центру досліджень визвольного руху і перебуває на стадії обробки. У документі подається характеристика різноманітних сфер суспільного життя в Західному регіоні України наприкінці 40-х рр. ХХ ст., які були визначальними чинниками повсякдення мешканців регіону. Матеріали звіту засвідчують, що тодішнє повсякденне життя населення було пов'язане з ідеологічним тиском та репресіями. Вони часто несло відповідальність за невдачі боротьби сталінського режиму з українським визвольним рухом,

створенні та діяльності колгоспів. Політика радянської системи призвела до матеріальної скрути більшості жителів регіону. Це посилювало їхнє вороже ставлення до радянської влади, підтримку ОУН та УПА. Документ публікуються мовою оригіналу з дотриманням необхідних археографічних вимог.

Перспективним напрямом дослідження є вивчення на основі звітної документації ОУН окремих складових повсякдення населення Західного регіону України у перші повоєнні роки.

Документ

Журавенський район

З В І Т

за місяць вересень 1949 р.

В О Р О Ж Е С Е Р Е Д О В И Щ Е

1. СТАН ПАРТІЇ, ПОЛІЦІЇ, АДМІНІСТРАЦІЇ ТА ЙОГО ЗМІНИ

Р а й к о м л к с м у

Персональний склад райкому лксму, за винятком секретаря по пропаганді й агітації Гончаренко Василя Григоровича, є незмінним. Гончаренко В.Г. звільнено з обов'язків секретаря лксму по пропаганді й агітації тому, що поступив на вище навчання.

На його місце призначено Пируна. /Його широкі особисті та характеристичні дані ще не устійнено/.

В і й с ь к о в о - п о л і т и ч н і з а л о г и

В райцентрі начисляються понад 300 бійців рад. З них рекрутується 8 боївок, які під командою опер роб. ро мgb діють в цілому терені району.

Стан «стрибків» в звіт терені, за виїмкою сс. Мельнич, Дубравка і Чортіж, де ворогові вдалося під тиском терору зорганізувати «істребительні батальйони» та с. Яйківці, де на наш заклик 3-ох «стрибків» кинуло зброю. Є незмінний.

З початком звітнього місяця большевицькі поліційні органи арештували в с. Дубравка 10 чол., яким доручили вступати в «істребительний батальйон», який, за їх словами, мусить бути в цьому селі. Селяни відказалися. Їх забрали до району. Після 3-ох днів 6-ох, які погодилися взяти зброю, звільнено, а 4-ох – держали через 6 днів. Останнього дня тяжко їх збили та відпустили додому.

10.IX. в с. Мельнич поліційними органами призвано до с-ради 9 чол. та примушували їх взяти зброю. Селяни відмовилися брати зброю, опираючись по тому, що вони хочуть працювати на підприємствах. Большевики їх в с-раді держали через цілу добу та сильно били. Внаслідок цього 5 чол. взяло зброю.

18.IX. в с. Чортіж призвано до с-ради поліційними органами 7 чоловік та сказано їм, щоб вони брали зброю і творили «істребительний батальйон». Селяни відказувалися брати зброю, а навіть категорично заявляли, що зброї не візьмуть. Большевики держали їх в с-раді через цілу ніч та сильно били. Як наслідок цього – 3-ох хлопців взяло зброю, а саме: Богар Роман уродж. 1921 р., Савчин Михайло уродж. 1926 р. і Шевчук Володимир уродж. 1929 р.

З початком звітнього місяця «стрибкам» учасникам «істребительного батальйону» в с. Яйківці рекомендовано листівку: «До українців учасників «істребительних батальйонів», а в кілька днів пізніше – рекомендовано листівку: «До сексотів, донощиків, істребительів та інших зрадників українського народу». Внаслідок цього, через кілька днів 3-ох «стрибків» кинуло зброю.

М е р е ж а ш к і л.

В звіт терені начисляється 30 шкіл. З того: 2 СШ /в сс. Журавно і Монастирець/, 16 СШ та 12 початкових.

Учительський колектив Монастирецької СШ слідує:

1/ Сопільняк Петро Якович – директор, уродж. 1923 р. в с. Шура Міглецька, Гайсинського р-ну, Вінницької обл., українець. Місячна зарплата 1527 руб.

2/ Карпенко Дмитро Йосифович – завпед, уродж. 1919 р. в с. Успенівка, Джамбульського р-ну Каз. ССР, українець, кандидат партії. Місячна зарплата 1557 руб.

3/ Шкільна Надія Нікіфоровна – уродж. 1928 р. в с. Глобино, Глобинського р-ну, Полтавської обл., українка, комсомолка. Місячна зарплата 862 руб.

4/ Барсук Анна Атанасівна – уродж. 1902 р. в м. Одеса, українка. Місячна зарплата 1445 руб.

5/ Сокирка Іван Андрійович – уродж. 1928 р. в с. Монастирець, Жур. р-ну, Дрогобицької обл. Місячна зарплата 775 руб.

6/ Вовченко Тетяна Іллічна – уродж. 1918 р. в с. Лукня, Миропільського р-ну, Сумської обл., українка. Місячна зарплата 696 руб.

7/ Глоба Марія Кирилівна – уродж. 1923 р. в с. Лобарці, Бориспільського р-ну, Київської обл., українка, комсомолка. Місячна зарплата 775 руб.

8/ Максик Ольга Данилівна – уродж. 1921 р. в с. Сокиренці, Срібнянського р-ну, Чернігівської обл., українка. Місячна зарплата 791 руб.

9/ Судук Меланія Федорівна – уродж. 1929 р. в с. Монастирець, Жур. р-ну, Дрогобицької обл., українка, комсомолка. Місячна зарплата 472 руб.

10/ Салій Анна Степанівна – уродж. в с. Старе Село, Жур. р-ну, Дрогобицької обл., українка, комсомолка. Місячна зарплата 349 руб.

11/ Романів Рузя Кирилівна – уродж. 1929 р. в с. Монастирець, Жур. р-ну, Дрогобицької обл., українка, комсомолка. Місячна зарплата 469 руб.

12/ Бараневич Марія Олексіївна – уродж. 1928 р. в с. Монастирець, Жур. р-ну, Дрогобицької обл., українка, комсомолка. Місячна зарплата 476 руб.

13/ Дзадзюк Степанія Степанівна уродж. в с. Монастирець, Жур. р-ну, Дрогобицької обл., українка, комсомолка. Місячна зарплата 386 руб.

14/ Тараненко Ніна Дмитрівна – уродж. 1925 р. в с. Турія, Нікопольського р-ну, Кіровоградської обл., українка, комсомолка. Місячна зарплата 476 руб

15/ Нечай Марія Іванівна – уродж. 1927 р., в с. Мала Павлівка, Грумського р-ну, Полтавської обл., українка, комсомолка. Місячна зарплата 690 руб.

16/ Вимніс Володимир Лукіянович – уродж. 1928 р. в с. Дубравка, Жур. р-ну, Дрогобицької обл., українець, комсомолец. Місячна зарплата 480 руб.

17/ Бойко Люба Яківна – піонервожата, уродж. 1925 р., в м. Носівка, Носівського р-ну, Чернігівської обл., українка, комсомолка. Місячна зарплата 356 руб.

18/ Піменов Іван Олексієвич – фізрук, уродж. 1918 р. в с. Перово, Соражинського р-ну, Великолунської обл., руський, партійний. Місячна зарплата 520 руб.

К у л ь т у р н о - о с в і т н е ж и т т я .

В райцентрі працює одно кіно. В ньому висвітлюються такі кінофільми: «Золоті дороги», «Без вини винуваті», «Два бійці» і т.п. Відвідує кіно щоденно майже від 70 – 150 глядачів.

У селах звіт терену перебуває постійно кінопересувка, яка щоденно переїжджає з села до села. В той спосіб в кожному селі звіт терену один раз на місяць висвітлюються кінопересувкою такі кінофільми: «Боевий розвідчик», «Оборона Царицина»,

«Позбавлені хліба», «Золоті зерна». Такі кінокартини висвітлюються надворі під читальною залогою.

За кожний приїзд до села кінопересувки платиться 100–150 руб. Ця сума видається з колгоспної каси за рахунок колгоспників. Большевики до цього методу вдалися тому, що селяни кіно взагалі не відвідували. Кіно не справляло серед селян найменшого захоплення. Дуже часто така кінопересувка висвітлювала кінокартини при присутності 10–15 глядачів. Але і цей більшовицький найновіший метод не приніс їм сподіваних результатів, селяни і далі кіно не відвідували, а якщо так – то не у великій кількості.

При будинку культури в райцентрі працює культбригада. Її силами час від часу дається в райцентрі, а також і по деяких селах району, концерти. В звітньому місяці концерти цією бригадою було дано в таких селах: Подорожно, Володимирці і Сулятичі.

Майже по всіх селах звіт терену клуби впорядковані. В них є також більші чи менші бібліотеки. Крім сіл Подорожне, Володимирці, Сулятичі, Мельнич і Дубравка – всі вони стоять бездіяльні.

В с. Подорожне 25 вересня силами драматичного гуртка відіграно п'єсу «Безталанна».

М і л і т а р н а п і д г о т о в к а.

У другій половині місяця вересня відбувся побір до ча. Він зобов'язував тільки чоловіків, роджених 1928 р., які працювали по різних установах, а в час побору, що відбувався в м. березні 1949 р., були від нього звільнені.

В н у т р і п а р т і й н е ж и т т я.

Як констатують факти, партійні чинуші в звітньому місяці далі присвячували увагу популяризації своїх рішень та абсолютно намагалися досягнути дострокове їх виконання. В тому напрямі верховоди партії посилили сильну контроль, спрямовану на практичне їх переведення.

Не меншу увагу верховоди райкому звернули в напрямі політично-виховної та культурно-освітньої роботи секретарям первинних комуністичних організацій та деяким поодиноким комуністам.

Як видно, большевики всіма силами намагаються маскувати ззовні свою внутрішню слабкість. Орієнтуючись добре про поставу мас, вони передають її ніде в обличчі громадськості в фактичному відношенні, бо де, очевидно, заставило їх признатися, що маси наставлені до них вповні ворожо і, в такому випадку, вони самі себе поставили б в становище їхнього окупанта. Адже це для большевиків, як для «визволителів» не вигідно, неполітично – це було б цілком по-большевицькому.

Щоб не викрити цієї безодні, яка відмежовує маси від них, большевики прикривають її власним коштом. Всякі саботажеві акти, які зазнають з боку селян-колгоспників не приписують їм, хоч свідомі цього, що це ними зроблено, але приписують їх управі села та колгоспу. Може це тому, що селяни ніби цього й не робили б, якщо б керівника села їх відповідно зорганізували, власним приміром повчили, повели на боротьбу за вищий клас роботи в молодих артілях.

Для кращого підтвердження повищого хай послужить райгазета «Вільне життя від дня 4 вересня 1949 р. В ній, між іншим, читаємо: «...Чи могли на сьогодні виконати першу заповідь всі колгоспи району? Так, могли і мали всі можливості. Візьмемо такі колгоспи, як ім. Івана Франка, – голова Івасишин, ім. Ковпака, – голова тов. Маслін, ім. Паризької Комуні – голова тов. Мамок, «Авнгарт» /хут. Соснівка/ – голова тов. Костюк, ім. Жданова – голова тов. Вітрів. В цих колгоспах працювало, а в деяких і зараз працюють складні молотарки. Але як вони працюють? Через невміння, або вірно не

хотіння курівників колгоспів організувати безперервну молотьбу вдень і вночі, правильно розставити людей – молотарки в цих колгоспах, як правило, денних норм не виконують.

В Лобші, наприклад, до молотарки виходить людей навіть більше, як треба. Але через відсутність будь-якої організованості, правильної розстановки, багато з них ходять по току без діла. Немає тут і постійних барабанщиків. В наслідок такої «організації» праці молотарка при щоденній нормі в 12 тон намолочує 7–8 тонн.

Є голови колгоспів, які відставання з хлібоздачею намагаються пояснити тим, що їм, мовляв, треба допомогти складними молотарками. Безумовно, що таке пояснення причини відставання не має під собою ніякого ґрунту.

...Відповідно, рішень керівних органів вже час розпочинати сівбу озимини, копання цукрових буряків. Кожному зрозуміло, що ці роботи заберуть багато людей, тягла. Як же будуть «викручуватись» голови тих колгоспів, які щойно розрахувалися з державою? Зволікати сівбу та збирання буряків їм ніхто не дозволить. Здача хліба – першочергове завдання. Значить треба напружити всі зусилля, молотити вдень і вночі на токах і в стодолах, молотити складними й кінними молотарками, молотити ціпами, за день-два завершити здачу хліба державі».

Так само всю вину за зрив хлібоздачі колгоспами верховоди райкому партії приписують виключно керівникам колгоспів. Ось що пише на цю тему райгазета «Вільне життя» від дня 15 вересня 1949 р.: «Ганебно зволікають хлібозаготівлі колгоспи ім. Будьонного /Чортіж/ – голова тов. Височан, ім. Паризької Комуни /Лобша/ – голова тов. Мамок, ім. Коротченка /Голешів/ – голова тов. Матвіїв, ім. Жданова /Сулятичі/ – голова тов. Вітрів. Ці колгоспи ще давно могли б виконати свої зобов'язання перед державою, але бездіяльність керівників призвела їх до відставання».

Адже це все вони, партійні чинуші, відважуються висловлювати тоді, коли одні, і другі знають фактичну поставу селян, наочно переживали той час, що не то що управа села чи колгоспів, але і поліційні органи в числі 30–60 чол. не могли «о селян до колгоспної роботи».

26-го вересня відбулися районні партійні збори. На зборах обговорено такі питання: 1. «Про стан торгівлі в районі», 2. «Про розгортання мережі партійної освіти». По першому питанню з доповіддю виступив секретар райкому кп/б/у І. А. Хамелюк. Вичисливши досягнення, здобуті системою споживчої кооперації в справі розгортання торгівлі, доповідач піддав гострій критиці голову правління райспоживспілки Шульгу за те, що він зовсім недостатньо організовує працівників кооперації на боротьбу за розгортання культурної торгівлі.

Непадалко, виступаючи по питанню райспоживспілки, піддав гострій критиці Шульгу, який, за його словами, дозволяє влізати в систему споживчої кооперації різним розтратникам та розкрадачам.

В обговоренні доповіді виступали Попкович, Юдін, Зосімова, Швадчин, Рібун, Симус і представник кп/б/у Коновалов. Всі вони гостро критикували керівництво споживчої кооперації, а зокрема Шульгу, за пропущені недоробки в роботі кооперації.

По другому питанню з доповідь виступив завідуючий відділом пропаганди й агітації Шайдак. Зупиняючись на 1949 – 50 навчальним роком говорить:

«В 1949 – 50 навчальному році в системі партійної освіти будуть працювати: одна партійна школа, 17 гуртків по вивченню «Короткого курсу історії ВКП /б/», 26 політшкіл, 21 гурток по вивченню біографій товаришів Леніна і Сталіна. Всього в гуртках

буде навчатися понад 400 чол. членів і кандидатів партії та безпартійного активу. Рай-газета «Вільне життя» від дня 29 вересня 1949 р.

В час обговорення доповіді пропагандист Мірошник та секретар райкому кп/б/у Ющенко викрили всі істотні недоліки в минулому навчальному році та намітили ряд заходів до їх усунення.

П о л і ц і й н и й т е р о р , п р о в о к а ц і я , с у д і в н и ц т в о .

В звітньому місяці сили ворожого поліцейного апарату, поруч з проваджуваними бойовими актами проти українського визвольного-революційного руху, посилювали сильні терористичні акції супроти українського суспільства.

У зв'язку з зіванням селянами планів жнивної кампанії, сили районного поліцейного апарату та адміністрації перебували постійно в селах звіт терену. Цілими днями і ночами в селах лунали стріли, побої, крики та плач малих дітей, які дуже часто без батьківської опіки /батьків забрали до колгоспу на роботу або придержали в с-радї/ залишалися голодними на господарстві.

Оперативні лоївки позначалися особливою рухливістю в терені. Їх дії переважно починалися надвечором та держали до перед полудня. Ніччю держали засідки і охороняли урожай, а ранком ловили та виганяли селян до роботи в колгосп.

У звітньому часі ворог провів в терені декілька облав. Облави відбувалися в селах, де найбільше діяв наш рух. Їх проводила обласна оперативна лоївка під ком. капітана /прізвище не устійнено/, та опербоївки даного терену. Основну перевірку проводили тільки в поодиноких господарствах, на які мали точну вожку. По інших господарствах роблено тільки поверхневі труси. Господарства, на які мали точні матеріали, обкладали ще ніччю заставами та держали, аж поки не скінчилася перевірка. Мешканців тих господарств з хат не випускали ніде. В тому часі по селах арештували підозрілих їм людей та їх на місці допитували. Після допитів їх звільнювали.

Для кращого підтвердження хай послужать слідуочі факти:

24 вересня до лісу «Бакоцин» зайшла опербоївка в числі 30 чол. під ком. капітана /прізвище не устійнено/. В лісі злучилася з боївкою опер роб. мґб Краснова та робили через три дні перевірку. Провіряли осипані місця та секції молодняку. Всякі щовби та інші замітні місця пікували дротами. Ночами держали на перехідних лініях чи стоянках застави.

Харчі носили з собою в наплічниках. Третього дня надвечором відійшли в напрям райцентру.

2.IX. до с. Яйківці о год. 22 зайшла опербоївка в числі 15 чол. під ком. Орлова. В селі обложили господарство Іваник Михайла і Кос Михайла та держали до рана. Рано до них приїхало автомашиною ще 30 бійців та почали перевірку. В час перевірки копали в будинках глибокі ями. З ям на боки і в-спід били штанґлі. По подвір'ю в замітних місцях пікували дротами.

Після переведеної перевірки, яка закінчилася перед полуднем, розійшлись по селі та робили поверхневі труси. В час трусів знайдено в госп. Гоманчук Федя два халати та ровфони на суму 500 руб. Господарів арештували та забрали до райцентру. Вечером їх звільнено.

19.IX. о год. 22 до хут. Морди с. Новошичи прийшла боївка під ком. опер роб. Краснова та зробила засідку під лісом в потоці біля госп. Зкварок Петра. Засідку держали до рана. Рано відійшли до с. Лукавець Журівський, Букачівського р-ну та за квартирували в госп. Волошин Володимира. Вечером вернулись з-під с. Новошичи та

зробили засідку біля скиртів збіжжя. На засідці просиділи до рана. Рано зайшли в село та виганяли селян до роботи в колгосп. Біля полудня відійшли до лісу «Бакоцин».

14.IX. в с. Голешів лоївка в числі 7 чол. під команд опер роб. Краснова через цілу ніч ходили по господарствах та підслухували чи господарі молотять або мелять збіжжя. Надраном зробили заставу на краю села, біля госп. Кухарського Олекси та всіх жителів того села, які йшли на торг до Ходорова, задержували та відправляли до хати того господаря. Їх в хаті сторожило два бійці. Селяни мали йти в колгосп до роботи. Коли бійці вийшли на подвір'я, селяни, які були в хаті придержані, всі через противні двері повтікали. Бійці, коли прийшли до хати і побачили, що селян уже немає, побили господиню за те, що вона їх не повідомила як вони тікали та відійшли до сільради. Того дня вдалося їм зловити 25 осіб, яких після полудня відправлено під оскортою на поле та заставлено їх до роботи.

В л а с н е с е р е д о в и щ е.

Матеріальне життя населення стоїть даліше на дуже низькому рівні. Пролетаризація, яка заввужується, поступає в усіх прошарках суспільства. Населення позбавлено можливостей вільного економічного діяння не в силі піднятися з крайнього стану.

Хоч проблема прохарчування стала останнім часом дещо легша до розв'язання, то за те, справа одягу, взуття та інших господарських потреб досягає крайніх меж. Ця справа набрала різкого вияву найбільше серед селян-колгоспників. Вони то уже за всіх приречені сов. владою на постійне нужденне життя.

Населення на культурно-освітньому рівні стоїть не дуже то на високому рівні. Воно в цій галузі, серед московсько-большевицької неволі, не може навіть вдержати осягнутого вже ним рівня. На кожному кроці окупант будує її занепад.

Організує большевиками культурно-освітнє життя населення і даліше зустрічає вороже. В цій роботі і воно бачить русифікаційну політику Москви, яка останнім часом реалізується з силовим натиском. Бачать також і те, що ця справа лежить також в руках партчиновників та комсомолу, і що ці – як одні так і другі не жаліють свого труду, щоб тільки задовільнити вимоги Москви. Радіо, кіно, театри, пресу, мітинги – все це народ оцінює як виключну брехню окупанта, розраховану на те, щоб своїм велетенським розміром вбити в народі національне почуття, а тим самим – підготувати підхожий ґрунт для русифікації.

Населення звіт терену даліше відзначає різку ненависть до окупанта. Постава його, як констатують факти, є наскрізь ворожа. Причиною цього явища є сильний національний гніт та нечувана експлуатація всіх верств суспільства. Насильна пролетаризація українських мас, що здійснюється на їх очах, підтверджує кожному, що большевизм не для України, бо він її зіпхав в становище російської колонії.

Населення на всякі большевицькі зарядження відповідає пасивністю. Жодні большевицькі зарядження не виконуються з обов'язку, а тільки під кутом примусу. Мають місце також і цілковиті зриви большевицьких заряджень. Так, наприклад, здача хліба державі колгоспниками, мимо всіх старань окупанта, була спізнана майже на 10 днів. Для кращого підтвердження хай послужить райгазета «Вільне життя» від дня 15 вересня 1949 р. В ній, між іншим, читаємо:

«Строки для здачі хліба вже минули, а наш район вже далеко від вивершення хлібоздачі.

...Ми мали всі можливості вже давно закінчити здачу хліба державі, але цих можливостей не виконали.»

Агітація, яку більшовики проводять в найширшому розмірі, не дала ніякого впливу на маси. Маси свідомі цього, на якій брехні вона оперта, тому ставляться до неї з обмеженням. Коли заставлені – сприймають її вороже.

Терор, що проводиться більшовицькими поліційними органами в нечуваних досі формах, вже не приносить їм оживаючих результатів. Суспільство, яке перебуває серед нього вже довгий час, вишукує усе нові, кращі засоби для боротьби з ним. Він заставляє кожного жителя пригадуватися над існуючим сьогоднішнім станом та визнати його крайнім, наскрізь ворожим українському народові, як такий, котрий змагає до цілковитого його винищення.

Дуже важливим для українського суспільства є наявність провокацій, які також кружляють в широкому колі дій. Вони також зароджують в суспільстві ще більшу ненависть до окупанта, який заставляє несвідомі або м'які елементи нищити свій народ, проводити братовбивчу боротьбу. Цей підлий метод, який окупант намагається застосовувати якнайширше, непомірно дратує українське суспільство. Це щось найтяжчого в його переживанні.

Ідейно-моральний стан українського суспільства держиться ще на досить високому рівні. Ще краще стоїть справа національної свідомості серед українських мас. Сьогодні вони проявляють її досить широко і всі прошарки суспільства. Немає сьогодні ще і дитини, не то старшого чоловіка, щоб не знав хто він є.

Населення звіт терену запізнано з нашими ідеями досить широко, але однак, ще не цілковито. Все-таки воно добре знає за що ми боремося і чому саме в той спосіб ведемо свою боротьбу. Приглядаючись йому в цій ділянці, можна ствердити факт, що у нього не спостерігається інших ідей, які могли б бути передовіші. Вони всеціло видають свої почуття тільки в сторону наших ідеалів. Можна завважити серед населення дуже часто широкі говоріння, спрямовані на співчуття нашої боротьби проти окупанта. Воно, як констатують факти, турбується нами, тішиться нашими успіхами та жаліють за втратами.

Цю поставу до нас населення виявляє тому, що воно бачить нас як єдиного чинника, який стоїть твердо на стороні його національно-ідейного, культурного та фізичного розвитку, згуртовуючи всі верстви суспільства до всеукраїнського фронту боротьби проти більшовицької системи – цілковитого національного і соціального поневолення.

Населення щораз ширше переконується, що існування нашої боротьби є конечно, бо без неї воно відчувало б весь тягар більшовицької окупації. Всі канібальські прийоми ворожої апаратури, звернені супроти українського суспільства, капіталізують довкруги Організації щораз то ширші маси.

Визвольна боротьба, яку ми ведемо проти московського окупанта, лишає за собою великий вплив на суспільство. Воно, коли бачить наші успіхи, чує себе сильним, витривалим, задоволеним. В тому часі зуміє себе протиставити на всякі більшовицькі намагання, які спрямовані на роз'єднання та сильніше їх поневолення.

Не менший вплив залишає також за собою ведення політично-пропагандивної роботи серед населення; вона активізує суспільство, сталить йому характер, наповняє його свіжою енергією та спрямовує на дальше ще більш завзяте ведення боротьби.

Заклики практичної боротьби суспільство зустрічає задоволено та виконує їх щиро. В тому часі воно почуває себе щасливо, що може дати і свій певний вклад на шляху до визволення.

Помічається, що населення звіт терену не орієнтується вповні на свої власні сили. Воно собі пояснює сьогоднішній стан і виводить, що сили зараз є ще замалі, щоб

дати смертельний удар окупантові, а поширення їх серед московської неволі є тяжко до здійснення. Однак, все таки, воно в більшій мірі керується нашими поглядами, а навіть на їх підставі виробляє собі власне розуміння. Однак передовою побажаною думкою є в них – побудова своїх власних сил до максимум. Як спостерігається, це питання пояснює собі майже цілість українського суспільства. Воно свято вірить в це, що без своїх власних сил буде нам тільки змінюватись окупант. Щоб стати гідним, певним претендентом до УССД, треба бути самим сильним, уповні приготовленим.

Населення розчисляє також дуже широко на сили західного блоку. Воно вірить, що між Заходом і Сходом до удару мусить дійти, бо дві такі системи існувати в світі не може.

З ХРОНІКИ РЕВОЛЮЦІЙНОЇ БОРОТЬБИ

8 вересня 1949 р. о год. 24 виконано атентат на участкового мвд – Августа Лейбу, який в тому часі виконував обов'язки начальника «істребительного батальйону» в с. Которини. При цьому здобуто кріс типу «Маузар» та пістоль типу «Токарова».

ВТРАТИ УКРАЇНЦІВ

3-го вересня в с. Монастирець помер голодовою смертю Мазур Іван – інвалід з австрійської війни. /Мазур Іван був на одержанню своєї жінки Жінку його – Мазур Мотрю в м. серпні Нарсуд в с. Журавно засудив на 10 років до «Трудового поправного табору» за те, що вона в своєму городі зжала для себе два снопи жита/.

11-го вересня о год. 3 в с. Голешів відбувся вивіз селян на Сибір. Вивіз проводив начальник мgb Прибитко, опер роб. мgb Краснов, опер роб. мgb Кутляев та 15 бійців мвд. Вивезли 5-ох господарів, а саме: Микитин Якова і 4-ох членів родини, Кісіль Катерину з чотирма дітьми, Бацик Ілька і 5 чл. родини, Кісіль Марію з одною дитиною і Когут Івана і 3-ох чл. родини.

Постій, дня 20 жовтня 1949 р.

/ – / 14 – 0

Джерело: Архів Центру досліджень визвольного руху.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

Ільницький, В. (2016). *Карпатський край ОУН в українському визвольному русі*. Дрогобич: Посвіт.

Ільницький, В., Галів, М. (2015). До історії діяльності молодіжних українських націоналістичних організацій на Дрогобиччині: нове документальне свідчення. *Дрогобицький краєзнавчий збірник, Спецвипуск II*, 475–485. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dkz_2015_Spets

Ільницький, В., Кантор, Н. (2021). Повсякденне життя на Дрогобиччині (1946 р.): нове документальне свідчення. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*, 7/49, 120–155. DOI: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.7/49.234424>

Ільницький, В. (2009). *Дрогобицька округа ОУН: структура і керівний склад (1945 – 1952 рр.)*. Дрогобич: Вимір.

Ільницький, В. (2017). Діяльність молодіжних націоналістичних організацій у Дрогобичі (1945 – 1952). *Дрогобицький краєзнавчий збірник, Спецвипуск III*, 300–311.

Ільницький, В. (2019). Молодіжна націоналістична організація у Дрогобицькому учительському інституті. *Літопис Бойківщини. Журнал, присвячений дослідям історії, культури і побуту бойківського племені*, 1/96 (107), 79–86.

Ільницький, В., Кантор, Н., & Батюк, Т. (2020). Повсякденне життя у Дрогобицькому учительському інституті: новий документ до історії (1946 – 1949). *Проблеми гуманітарних наук : збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*, 6/48, 342–364. DOI: [10.24919/2312-2595.6/48.228501](https://doi.org/10.24919/2312-2595.6/48.228501)

Ільницький, В., Старка, В. (2022). Повсякдення терору: репресивно-депортаційні заходи радянської влади на території Східної Галичини у 1944 – 1953 рр. *Радянські репресії у західних областях України (1939 – 1953): історія, особистості, пам'ять : колективна монографія*, (сс. 149–166). Riga, Latvia: «Baltija Publishing».

Ільницький, В., Ярушак, М. (2020). До історії діяльності молодіжних націоналістичних організацій у Дрогобицькій сільськогосподарській школі та Дрогобицькому нафтовому технікумі (1950 – 1951). *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*, 5/47, 427–449.

Галів, М., Свійонтик, О. (2023). До історії повсякденного життя Жидачівщини улітку 1946 р.: нові документальні свідчення. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*, 12/54, 436–459. DOI: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.12/54.2837>

Галів, М., Гранд, М. (2021). Два документи до історії повсякденного життя населення Станіслава у перші повоєнні роки (1946 – 1947). *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*, 46 (1), 4–13. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/46-1-1>

Галів, М., Ільницька, Н., Гранд, М. (2022). Повсякденне життя населення Дрогобищини (1947 – 1948): нове документальне свідчення. *Західні землі України у перші післявоєнні роки (1944 – 1953): повсякденне життя: колективна монографія / відп. ред. В. Ільницький, (сс.). Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 183–242. DOI: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.11/53.272630>*

Галів, М., Свійонтик, О., Гранд, М. (2022). Повсякденне життя робітників Дрогобищини в перші повоєнні роки (1945–1950). *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*, 11/53, 292–309. DOI: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.11/53.272630>

Калішук, О. (2023). Кіно як елемент повсякдення волинян (1944 – 1953 рр.) (за матеріалами газети «Радянська Волинь»). *Трансформований соціум: повсякденне життя населення західних земель України у перші післявоєнні роки (1944 – 1953) : колективна монографія / відп. ред. В. Ільницький, М. Галів, (сс. 126–147). Riga, Latvia: «Baltija Publishing». DOI: <https://doi.org/10.24919/2664-3715.12/54>*

Медвідь, О. (2023). Нове документальне свідчення про утвердження радянської влади на Станіславщині навесні 1947 р. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету Івана Франка. Серія Історія*, 12/54, 578–600. DOI: <https://doi.org/10.24919/2664-3715.12/54>

Повсякденне життя. (2021). *Повсякденне життя населення західних земель України у перші повосні роки (1944 – 1953): колективна монографія / відп. ред. В. Ільницький. Львів – Торунь: Liha-Pres. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/36994>*

Попп, Р., Кірда, А. (2023). Звітний документ ОУН як джерело вивчення повсякдення населення Закарпаття (1949 р.). *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових*

праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. *Серія Історія*, 12/54, 487–525. DOI: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.12/54.283765>

Попп, Р. (2019). Ставлення населення до діяльності ОУН і УПА у перші повоєнні роки (на матеріалах підпільних звітів). *Проблеми гуманітарних наук : збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*, 2/44, 270–286. DOI: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.2/44.184679>

Попп, Р. (2020). Повоєнне шкільництво у світлі звітних документів Українсько-го націоналістичного підпілля. *Проблеми гуманітарних наук : збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*, 3/45, 168–185. DOI: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.3/45.203986>

Трансформований соціум. (2023). *Трансформований соціум: повсякденне життя населення західних земель України у перші післявоєнні роки (1944 – 1953) : колективна монографія / відп. ред. В. Ільницький, М. Галів.* Riga, Latvia: «Baltija Publishing». DOI: <https://doi.org/10.24919/2664-3715.12/54>

REFERENCES

Пнытський, В. (2016). *Karpatskyi kraj OUN v ukrainskomu vyzvolnomu rusi (1945 – 1954)* [The Carpathian region of the OUN in Ukrainian liberation movement (1945 – 1954)]. Drohobych: Posvit. [in Ukrainian].

Пнытський, В. (2009). *Drohobyt'ska okruha OUN: struktura i kerivnyi sklad (1945 – 1952 rr.)* [Drohobyt'sky District OUN: structure and leadership (1945 – 1952)]. Drohobych: Vymir. [in Ukrainian].

Пнытський, В. (2017). Diialnist molodizhnykh natsionalistychnykh orhanizatsii u Drohobychi (1945 – 1952) [Activities of youth nationalist organizations in Drohobych (1945 – 1952)]. *Drohobyt'skyi kraieznavchyi zbirnyk – Drohobych Local History Collection, Spetsvyypusk III*, 300–311. [in Ukrainian].

Пнытський, В. (2019). Molodizhna natsionalistychna orhanizatsiia u Drohobyt'skomu uchytelskomu instytuti [Youth nationalist organization at the Drohobyt'sk Teachers' Institute]. *Litopys Boikivshchyny. Zhurnal, prysviachenyi doslidam istorii, kultury i pobutu boikivskoho plemeny*, 1/96 (107), 79–86. [in Ukrainian].

Пнытський, В., Kantor, N., & Batiuk, T. (2020). Povsiakdenne zhyttia u Drohobyt'skomu uchytelskomu instytuti: novyi dokument do istorii (1946 – 1949) [Everyday life at the Drohobych Teachers' Institute: a new document to history (1946 – 1949)]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia Istoriiia – Problems of Humanities. History Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*, 6/48, 342–364. [in Ukrainian].

Пнытський, В., & Starka, V. (2022). Povsiakdennia teroru: represyvno-deportatsiini zakhody radianskoï vlady na terytorii Skhidnoi Halychyny u 1944 – 1953 rr. [Everyday terror: repressive and deportation measures of the Soviet authorities on the territory of Eastern Galicia in 1944 – 1953]. *Radianski represii u zakhidnykh oblastiakh Ukrainy (1939 – 1953): istoriia, osobystosti, pamiat: kolektyvna monohrafiia* [Soviet repressions in the western regions of Ukraine (1939 – 1953): history, personalities, memory: collective monograph], (pp. 149–166). Riga, Latvia: «Baltija Publishing». [in Ukrainian].

Пнытський, В., & Yarushak, M. (2020). Do istorii diialnosti molodizhnykh natsionalistychnykh orhanizatsii u Drohobyt'skii silskohospodarskii shkoli ta Drohobyt'skomu naftovomu tekhnikumii (1950 – 1951) [To the history of the activity of youth nationalist

organizations in the Drohobyt'sk Agricultural School and the Drohobyt'sk Oil Technical College (1950 – 1951)]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriya Istoriiia – Problems of Humanities. History Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*, 5/47, 427–449. [in Ukrainian].

Ilnytskyi, V., & Haliv, M. (2015). Do istoriyi diyal'nosti molodizhnykh ukrayins'kykh natsionalistychnykh orhanizatsiy na Drohobychchyni: nove dokumental'ne svichennya. [To the history of activity of youth Ukrainian nationalist organizations in Drohobych region: new documentary evidence]. *Drohobyt's'kyi kraveznavchyy zbirnyk – Drohobych Local History Collection, Spetsvypusk II*, 475–485. [in Ukrainian].

Ilnytskyi, V., & Kantor, N. (2021). Povsyakdenne zhyttya na Drohobychchyni (1946 r.): nove dokumental'ne svichennya. [Everyday life in Drohobych region (1946): new documentary evidence]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats' Drohobyt's'koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriya Istoriiia – Problems of Humanities. History Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*, 7/49, 120–155. [in Ukrainian].

Haliv, M., & Svyontyk, O. (2023). Do istoriyi povsyakdennoho zhyttya Zhydachivshchyny ulitku 1946 r.: novi dokumental'ni svichennya. [o the history of everyday life in the Zhydachevo region in the summer of 1946: new documentary evidence]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats' Drohobyt's'koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriya Istoriiia – Problems of Humanities. History Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*, 12/54, 436–459. [in Ukrainian].

Haliv, M., & Hrand, M. (2021). Dva dokumenty do istorii povsiakdennoho zhyttia naseleння Stanislava u pershi povienni roky (1946 – 1947) [Two Documents On the History of Everyday Life of the Population of Stanislav in the First Post-War Years (1946 – 1947)]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk – Current Issues of Humanitarian Sciences*, 46 (1), 4–13. [in Ukrainian].

Haliv, M., Ilnytska, N., & Grand, M. (2022). Povsiakdenne zhyttianaseleння Drohobychchyny (1947 – 1948): nove dokumentalne svichennia [Everyday Life of the Population of Drohobychchyna (1947 – 1948): New Documentary Evidence]. *Zakhidni zemli Ukrainy u pershi pisliavoienni roky (1944 – 1953): povsiakdenne zhyttia: kolektyvna monohrafiia [Western Lands of Ukraine in the First PostWar Years (1944 – 1953): Everyday Life: Collective Monograph]* / ed. V. Ilnytskyi, (pp. 183–242). Riga, Latvia: «Baltija Publishing». [in Ukrainian].

Haliv, M., Svyontyk, O., & Grand, M. (2022). Povsiakdenne zhyttia robitnystva Drohobychchyny u pershi pisliavoienni roky (1945 – 1950) [Everyday Life of Workers in the Drohobych Region in the First Post-War Years (1945 – 1950)]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriya Istoriiia – Problems of Humanities. History Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*, 11/53, 292–309. [in Ukrainian].

Kalishchuk, O. (2023). Kino yak element povsyakdennoho volynyan (1944 – 1953 rr.) (za materialamy hazety «Radyans'ka Volyn») [Cinema as an element of the everyday life of Volynhians (1944 – 1953) (according to the materials of the newspaper «Soviet Volyn»)]. *Transformovanyy sotsium: povsiakdenne zhyttya naseleння zakhidnykh zemel' Ukrayiny u pershi pislyavoyenni roky (1944 – 1953): kolektyvna monohrafiya* [Transformed society:

everyday life of the population of the western lands of Ukraine in the first post-war years (1944 – 1953): collective monograph] / vidp. red. V. Il'nyts'kyu, M. Haliv, (pp. 126–147). Riga, Latvia: «Baltija Publishing». [in Ukrainian].

Medvid', O. (2023). Nove dokumental'ne svidchennya pro utverdzhennya radyans'koyi vlady na Stanislavshchyni navesni 1947 r. [New documentary evidence about the establishment of Soviet power in the Stanislav region in the spring of 1947]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats' Drohobys'tkoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu Ivana Franka. Seriya Istoryia, 12/54, 578–600* [in Ukrainian].

Povsyakdenne zhyttya naseleennya zakhidnykh zemel' Ukrayiny u pershi povoyenni roky (1944 – 1953) [Everyday Life of the Population of the Western Lands of Ukraine in the First Postwar Years (1944 – 1953)]: kolektyvna monohrafiya / vidp. red. V. Il'nyts'kyu. L'viv – Torun': Liha-Pres, 2021. 380 s. [in Ukrainian].

Popp, R., & Kirda, A. (2023). Zvitnyy dokument OUN yak dzhерело vyvchennya povsyakdennya naseleennya Zakarpattya (1949 r.). [Report document of the OUN as a source of studying the everyday population of Transcarpathia (1949)] *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats' Drohobys'tkoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriya Istoryia – Problems of Humanities. History Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 12/54, 487–525.* [in Ukrainian].

Popp, R. (2019). Stavlennya naseleennya do diyal'nosti OUN i UPA u pershi povoyenni roky (na materialakh pidpil'nykh zvitiv). [Attitude of the population towards the activities of the OUN and the UPA in the first post-war years (on the basis of underground reports)]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats' Drohobys'tkoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriya Istoryia – Problems of Humanities. History Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 2/44, 270–286.* [in Ukrainian].

Popp, R. (2020). Povoyenne shkil'nytstvo u svitli zvitnykh dokumentiv Ukrayins'koho natsionalistychnoho pidpillya. [Postwar schooling in the light of reporting documents of the Ukrainian nationalist underground]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats' Drohobys'tkoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriya Istoryia – Problems of Humanities. History Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 3/45, 168–185.* [in Ukrainian].

Transformovanyy sotsium. (2023). *Transformovanyy sotsium: povsyakdenne zhyttya naseleennya zakhidnykh zemel' Ukrayiny u pershi pisyavoyenni roky (1944 – 1953)* [Transformed society: everyday life of the population of the western lands of Ukraine in the first post-war years (1944 – 1953)]: kolektyvna monohrafiya / vidp. red. V. Il'nyts'kyu, M. Haliv. Riga, Latvia: «Baltija Publishing». [in Ukrainian].

*Стаття надійшла до редакції 2 травня 2024 р.
Стаття рекомендована до публікації 17.12.2024.*

УДК 94:329.73(477)(092):070(477)»1964/1967»
DOI 10.69550/3041-1467.5.319878

Микола КОСТИРКО

аспірант кафедри історії України та правознавства, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич, Україна, індекс 82100 (kostimikola@dspu.edu.ua)

ORCID: 0009-0006-5617-9283

Mykola KOSTYRKO

Postgraduate Student, Department of Ukrainian History and Law, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 24 Ivan Franko Street, Drohobych, Ukraine, postal code 82100 (kostimikola@dspu.edu.ua)

Бібліографічний опис статті: Костирко М. (2024). Журнал «Воля і Батьківщина» (1964 – 1967): організаційна та технічна складові. *Axis Europae*, 5, 84–93. doi: 10.69550/3041-1467.5.319878

Bibliographic Description of the Article: Kostyrko M. (2024). Zhurnal «Volia i Batkivshchyna» (1964 – 1967): orhanizatsiyna ta tekhnichna skladovi [The Periodical «Volia I Batkivshchyna» (1964 – 1967): Organizational And Technical Features]. *Axis Europae*, 5, 84–93. doi: 10.69550/3041-1467.5.319878 [in Ukraine].

**ЖУРНАЛ «ВОЛЯ І БАТЬКІВЩИНА» (1964 – 1967):
ОРГАНІЗАЦІЙНА ТА ТЕХНІЧНА СКЛАДОВІ**

Анотація. Мета статті – розкрити історію виникнення та функціонування журналу «Воля і Батьківщина» як одного із ключових складових підпільної діяльності Українського Національного Фронту, а також проаналізувати технічні й організаційні аспекти друку. **Методологічною основою** є застосування комплексного підходу, що поєднує якісні та кількісні методи аналізу (джерелознавчий аналіз, контент-аналіз, порівняльно-історичний метод, метод реконструкції). **Наукова новизна статті** полягає у тому, що на основі вивчення невідомих і маловідомих архівних джерел було виявлено та введено до наукового обігу особливості друку журналу «Воля і Батьківщина», оприлюднено унікальні архівні світлини. **Висновки.** Журнал «Воля і Батьківщина» став одним із найважливіших інструментів ідеологічного спротиву Українського Національного Фронту у 1964 – 1967 рр. Саме він відіграв вирішальну роль у поширенні програмних документів УНФ, висвітленні політичних вимог і формуванні громадської думки. Публікації видання містили не лише політичні програми, але й аналітичні матеріали, які обґрунтовували необхідність спротиву радянській окупації. Використовуючи досвід українських націоналістів 1940 – 1950-х рр. – конспірацію та криївку учасникам Українського Національного Фронту вдалося налагодити друк та поширення журналу навіть у найскладніших умовах. Видання слугувало потужним засобом поширення програмних ідей, висвітлення політичних вимог і підтримання національної свідомості в умовах радянської репресивної системи. Особиста відданість Дмитра Квеця і Зеновія Красівського, їхні технічні й організаційні здібності стали ключовими факторами успіху підпільної діяльності. УНФ заклала основу для подальшого

розвитку національно-визвольного руху в Україні. Надалі були створені такі підпільні організації, як УНФ-2 і Український національно-визвольний фронт, які взяли за взірець діяльність УНФ.

Ключові слова: Український Національний Фронт, «Воля і Батьківщина», Дмитро Квєцко, Зеновій Красівський, рух опору.

THE PERIODICAL «VOLIA I BATKIVSHCHYNA» (1964 – 1967): ORGANIZATIONAL AND TECHNICAL FEATURES

Abstract. The purpose of the research is to reveal the history of the emergence and functioning of the periodical «Volia i Batkivshchyna» as one of the key features of the underground activities of the Ukrainian National Front, as well as to analyze the technical and organizational aspects of the printing. **The methodology** of the research is based on the application of a comprehensive approach that combines qualitative and quantitative methods of analysis (source analysis, content analysis, comparative historical method, reconstruction method). The scientific novelty of the research lies in the fact that, based on the study of unknown and little-known archival sources, there have been found out and introduced into the scientific circulation the peculiarities of printing the periodical «Volia i Batkivshchyna». Furthermore, there have been published the unique archival photographs. **The Conclusions.** The periodical «Volia i Batkivshchyna» has become one of the most important instruments of the Ukrainian National Front ideological resistance in 1964 – 1967. It was the periodical that played a decisive role in the UNF program documents' dissemination, stressing out the political demands and shaping public opinion. There have been not only the publications dedicated to the political programs, but also the analytical materials that substantiated the drastic need to resist the Soviet occupation in the periodical. Taking into consideration the Ukrainian nationalists of the 1940s and 1950s – in particular, conspiracy and hiding, the participants of the Ukrainian National Front have managed to establish the printing and distribution of the periodical even in the most difficult conditions. The publication has served as a powerful means of disseminating the program ideas, highlighting the political demands and maintaining the national consciousness under the conditions of the Soviet repressive system. It should be mentioned that due to Dmytro Krevetsko's and Zinoviy Krasivsky's personal devotion, their technical and organizational abilities, which have become the key factors in the underground activities success. The UNF has laid the foundation for the further development of the National Liberation Movement in Ukraine. As the time passed by, the UNF's activities have been set as a role model for the following underground organizations as the UNF-2 and the Ukrainian National Liberation Front, which have been established later.

Keywords: Ukrainian National Front, «Volya i Batkivshchyna», Dmytro Kvetzko, Zinoviy Krasivsky, resistance movement.

Постанова проблеми. У статті розглядається історія створення і функціонування підпільного журналу «Воля і Батьківщина» (1964 – 1967) як ключового елемента діяльності Українського Національного Фронту (УНФ). Проблема, що досліджується, полягає у розкритті організаційних та технічних аспектів друку цього видання в умовах радянської репресивної системи, що вимагало конспірації і самовідданості в організації підпільної роботи.

Аналіз досліджень. Проблеми діяльності УНФ присвятив дослідження Анатолій Русначенко, у якому коротко описав процес його створення (Русначенко, 1998).

Олег Бажан та Юрій Данилюк проаналізували зародження українського національного руху у 1950 – 80-х рр., зокрема і діяльність УНФ (Бажан, Данилюк, 2000). Особливу цінність має праця Юрія Зайцева, у якій зібрані матеріали з особистих архівів, а також власні інтерв'ю з учасниками УНФ (Зайцев, 2000). Важливими є праці колишніх учасників УНФ – Івана Губки (Губка, 2007, 2009, 2011), Мирослава Меленя (Мелень, 2009), Зеновія Красівського (Красівський, 2021). Також варто відзначити В. Овсієнка, який записав декілька інтерв'ю з учасниками УНФ, які були опубліковані на порталі «Віртуальний музей Дисидентського руху в Україні». Однак в історіографії відсутнє окреме дослідження присвячене питанням організації друку та поширення журналу «Воля і Батьківщина». Саме цим і зумовлюється актуальність нашого дослідження.

Мета статті – розкрити історію виникнення та функціонування журналу «Воля і Батьківщина» як одного з ключових складових підпільної діяльності Українського Національного Фронту, а також проаналізувати технічні й організаційні аспекти друку.

Виклад основного матеріалу. Журнал «Воля і Батьківщина» видавався від імені Українського Національного Фронту (УНФ) у період від жовтня 1964 до червня 1966 р. Ідейним засновником УНФ був уродженець села Слобода Болехівська Калуського району – Дмитро Квецко. Влітку 1963 р. він знайомиться із Зеновієм Красівським, і з цього часу розпочинається активна робота над створенням організації як такої та над виданням журналу (Овсієнко, 2005). В останнього була власна друкарська машинка, але вони не могли нею користуватися, оскільки міліція мала відбитки її шифру. Також, З. Красівський не хотів починати друк у 1963 р., позаяк будівництво його будинку у м. Моршин ще тривало, а саме там планувався випуск журналу. У жовтні 1964 р. З. Красівський, повертаючись з Москви, на кошти які йому дав Д. Квецко купив іншу друкарську машинку «Optima» №510524. Про це зізнавався він сам (Управління Служби безпеки України у Івано-Франківській області. Спр. 7536. Т. 6. Арк. 72) і цю інформацію підтвердив Д. Квецко (Овсієнко, 2005). Машинку довелось допрацьовувати, оскільки вона мала російський шрифт. З. Красівський вилучив відповідні літери і відвіз друкарку до майстерні у Львові, де їй зробили заміну літер на українські «і» та «е»; літери «ї» в майстерні не було, тому машинка так і залишилась без цієї літери (УСБУ ІФО. Спр. 7536. Т. 6. Арк. 57).

Невдовзі (жовтень 1964 р.) виходить перший номер журналу під назвою «Воля і Батьківщина». Автором більшості статей у ньому був Д. Квецко. Також подавав окремі матеріали З. Красівський. Він або писав їх сам, або збирав від інших учасників УНФ. Наприклад, Мирослав Мелень, маючи власні радіоприймачі, прослуховував іноземні радіоканали, занотовував важливу інформацію і передавав її З. Красівському. Варто зазначити, що у журналі були опубліковані також програмні документи УНФ: тактика УНФ, програмові вимоги УНФ, політика УНФ, статут УНФ, заявка УНФ.

Спершу журнал друкувався в будинку З. Красівського у м. Моршин. Варто зазначити, що у своїх спогадах «3 років боротьби» Д. Квецко вказував, що у жовтні 1964 р. тут було надруковано 4 числа, а взимку 1965 р. додрукували ще 3–5 чисел (Зайцев, 2000, с. 569–570). В інтерв'ю Юрію Зайцеву, Д. Квецко зазначав, що всього в будинку З. Красівського було надруковано близько 5 чисел, а то й більше (Зайцев, 2000, с. 635). Натомість М. Мелень вказував, що надрукували тільки 3 числа (Овсієнко, 2005). Друкували Д. Квецко і З. Красівський разом у комірчині на стриху. Дружина З. Красівського в той час була «на варті»: якщо хтось заходив до будинку, вона піднімала слухавку телефону, роблячи вигляд, що хоче зателефонувати. У цей час на іншому телефоні, який також був у

будинку, лунав шум сигналу. У разі отримання такого попередження машинку швидко ховали в спеціальну нішу, облаштовану під час будівництва, брали книги й удавали, що читають (Зайцев, 2000, с. 635).

Зимку 1965 р. З. Красівський відмовляється друкувати журнал у себе вдома, оскільки це стало дедалі небезпечніше. Розглядався варіант перенесення друку в інше село, але з метою конспірації цю ідею відкинули. Тому Дмитро Квецко разом з Дмитром Юсипом побудували спеціально облаштовану криївку на узбіччі гори Люта біля с. Слобода Болехівська для подальшого друку журналу (Овсієнко, 2005).

Облаштування криївки допомогло зберегти випуски журналу «Воля і Батьківщина» та продовжити його друк ще на півтора року – до середини літа 1966 р. Дорога до самої криївки була нелегка. Для того, щоб добратись до неї З. Красівський їхав до Д. Квецка в Слободу Болехівську, звідки вони разом уночі вирушали в дорогу. Умови у самій криївці були складні: сирість, вологість, ґрунтові води, які постійно просочувались, та обмежений простір впливали на їхнє самопочуття. Ситуацію поліпшувала саморобна залізна піч, яку вони разом встановили (зварив піч Богдан Криса у м. Стрий, З. Красівський привіз її в с. Слободу Болехівську, звідки разом з Д. Квецком перенесли у криївку). Після прибуття вони розпалювали піч і чекали, поки криївка нагріється. Опісля запалювали свічку і починали друкувати. За ніч вони встигали надрукувати одне число, яке складалося із 6 примірників (всього вийшло 16 чисел, 96 примірників) (Зайцев, 2000, с. 634). Сам журнал – це зшитий чорними нитками зошит, обсягом 11-17 сторінок розміром 202 мм. на 289 мм. Так, нижче подаємо повний список номерів, які були надруковані УНФ:

- Число 1 – жовтень 1964 р.
- Число 2 – листопад 1964 р.
- Число 3 – грудень 1964 р.
- Число 4 – січень 1965 р.
- Число 5 – лютий 1965 р.
- Число 6 – березень 1965 р.
- Число 7 – квітень 1965 р.
- Число 8 – червень 1965 р.
- Число 9 – серпень 1965 р.
- Число 10 – жовтень 1965 р.
- Число 11 – січень 1966 р.
- Число 12 – лютий 1966 р.
- Число 13 – березень 1966 р.
- Число 14 – квітень 1966 р.
- Число 15 – травень 1966 р.
- Число 16 – червень 1966 р.

З. Красівський брав собі 1–3–5 примірники (з яких, перший йшов в архів УНФ, який він вів самостійно). Д. Квецко забирив 2–4–6 примірники. Залежно від кількості матеріалів, друкувались по 2–3 номери наперед. Взимку друк припинявся, оскільки криївка, як уже йшлося, була в горах і йти у цей період туди було небезпечно, адже через сліди на снігу був великий ризик виявлення видавців (УСБУ ІФО. Спр. 7536. Т. 3. Арк. 737–738). Учасники УНФ поширювали журнал «з рук в руки» серед своїх колег, друзів та перевірених людей, ознайомлюючи їх з ідейною політикою УНФ. Якщо інші агітаційні матеріали (листівки, брошури) розповсюджувалися шляхом роздачі в людних місцях, то через обмежений наклад поширювати журнал «Воля і Батьківщина» у такий спосіб не було можливості.

Про існування криївки УНФ КДБ дізналося під час допиту З. Красівського 7 квітня 1967 р. (УСБУ ІФО. Спр. 7536. Т. 3. Арк. 121). Інформація про наявність укриття викликала неабияку зацікавленість у представників слідчого управління. Уже наступного дня, 8 квітня 1967 р., було проведено додатковий допит обвинуваченого, який тривав загалом чотири години. Основна мета допиту полягала в отриманні більш детальної інформації про укриття, технічні деталі друку та осіб, які знали про криївку.

15 квітня 1967р. відбувається реконструкція подій. Слідча група у складі начальника слідчого відділу УКДБ Львівської області підполковника Сергадєєва, старшого слідчого УКДБ капітана Клименка, оперативного працівника УКДБ майора Гальського, старшого лейтенанта Дідора, експерта Озюменка, солдатів-саперів військової частини 3238 під командою капітана Сметаніна разом зі З. Красівським (якого супроводжували два конвоїри) вирушили в с. Слобода Болахівська для встановлення місця розташування криївки та вилучення доказів, які там могли зберегтись (УСБУ ІФО. Спр. 7536, Т. 3. Арк. 150).

Криївка розташовувалася на відстані близько 6–7 км від села Слобода Болахівська, на схилі гори Люта, між двома глибокими ярами, у важкодоступному місці. Її розташування нагадувало невеликий пагорб, зверху покритий листям і поваленими деревами, що робило її невидимою серед навколишнього середовища.

Під час обшуку було виявлено різні предмети (металева піч, поштові конверти, папір для друку, інструкція для друкарської машинки «Optima» та ін.). У самій справі зберігся детальний опис криївки: «Вхід знаходиться у північно-західному кутку бункера, який зверху накритий двома половинками дерев'яної кори. До зовнішніх кутів вхідного люка цвяхами прибиті дві хвойні сухі гілки. Люк трапецієподібний зі основами 56 см, 46 см і бічними сторонами розміром 56 см. Кути люка укріплені чотирма стовпчиками діаметром 10 см, стінки люка обшиті дошками із ящикової тари. При спуску в бункер є одна сходинка на відстані 40 см від зовнішнього краю люка, висота сходинки 30 см.

Бункер являє собою «яму» довжиною 270 см, шириною 180 см, висота південної стінки 170 см, північної 130 см. Вона вирита на схилі гори в суглинистому ґрунті. Стінки бункера обкладені «кругляками» діаметром 5–7 см, який встановлено вертикально. Дах бункера двосторонній, нахил з півдня на північ. Уздовж бункера по центру прокладено балку діаметром 22 см. На балку та стіни бункера укладені колоті горбилі довжиною 88 см. Висота від балки до підлоги 160 см. Горбилі, які утворюють дах бункера, зовні засипані шаром землі товщиною до 10 см, покриті толем і знову засипані землею, а поверх цього всипані листям та хмизом. В 40 см від люка, в стелі бункера, виготовлено круглий отвір для димохідної труби. У північно-східному кутку бункера, паралельно до люка, викопана ніша у вигляді неправильного чотирикутника зі сторонами довжиною 135 см і 105 см, шириною 88 см і 48 см, висотою 130 см. Стіни і стеля ніші, як і весь бункер, обкладені кругляком, а зверху засипані землею, листям і хмизом.

По стінах бункера, на землі і особливо у ніші просочувалася вода. Поперек підлоги бункера розташовані жердини, на яких покладено дошки з ящикової тари. Навпроти люка, біля південної стінки на висоті 130 см від підлоги, укріплена полицка розміром 50x24 см. Біля тієї ж стіни, в протилежному по діагоналі від люка куті, розташовані нари, виготовлені з жердин довжиною 163 см, шириною 65 см та висотою від підлоги 50 см. Біля нар, посередині бункера, стояв стіл, виготовлений з дошок ящикової тари, який стояв на ніжках з жердин. Розміри столу: довжина 77,5 см, ширина 61 см, висота 85 см» (УСБУ ІФО. Спр. 7536. Т. 3. Арк. 152–153).

Після завершення обшуку криївку було знищено: її підірвали та засипали, а стіл та лежак спалили.

Рис.2.

Знищена криївка УНФ (УСБУ ІФО. Спр. 7536. Т. 3. Арк. 174).

Варто зазначити, що під час обшуку криївки друкарську машинку не знайшли. Д. Квечко її переховав шойно дізнався про те, що на Донеччині був заарештований Микола Качур (колишній політв'язень, учасник УНФ, потрапив у поле зору КДБ через те, що не дотримувався правил конспірації, зокрема поширював літературу там, де проживав). Зокрема у своїх спогадах Д. Квечко зазначав: «Як тільки я дізнався, що Качур заарештований, то машинку з бункера я переховав під виверт у лісі. А під час слідства, коли виявив, що вже все викрито, то я подумав: нащо та машинка? Якщо я буду сидіти в криміналі, то вона все одно там заіржавіє, нікому не буде потрібна. А так я, може, здам, то мені це трохи допоможе, бо ніби і я вже трохи поступився. Я повів їх туди, де була схована машинка, і віддав їй» (Овсієнко, 2005).

5 червня 1967 р. був проведений огляд місцевості з метою пошуку друкарської машинки. Її було виявлено на відстані приблизно 100 м від криївки під великим поваленим деревом, де вона була ретельно у спеціально обладнаній ніші в корені дерева (УСБУ ІФО. Спр. 7536. Т. 2. Арк. 123–124). Тож її було знайдено майже через два місяці після того, як було виявлено саму криївку.

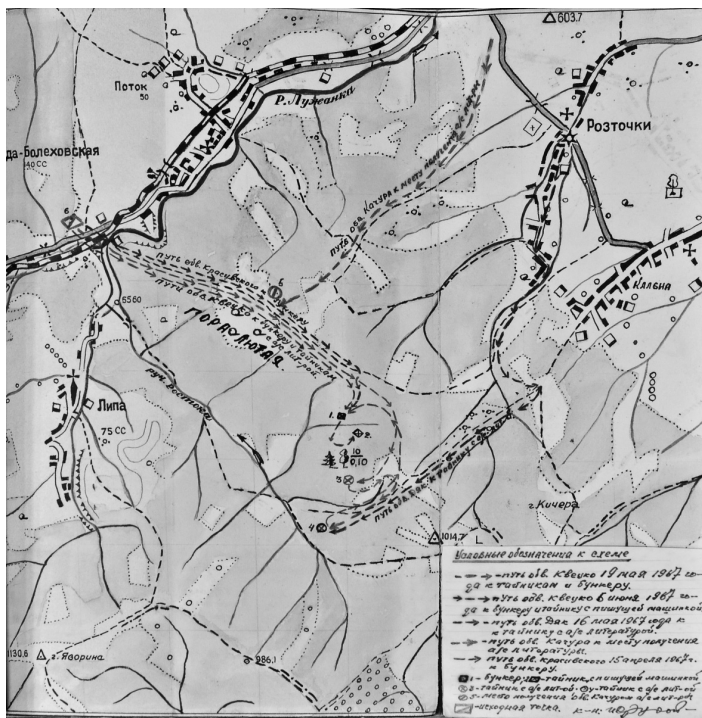

Рис. 3.

Місце розташування криївки УНФ та схрону з машинкою (УСБУ ІФО. Спр. 7536, Т. 2. Арк. 131).

Рис. 4.

Д. Квечко показує місце, де була захована друкарська машинка (УСБУ ІФО. Спр. 7536. Т. 2. Арк. 127).

У березні 1966 року, окрім журналів, у кривці був надрукований ще один важливий документ – «Меморандум Українського національного Фронту XXIII з'їзду КПСС», в якому його автори вимагали таке:

- надати можливість насильно депортованим українцям повернутись на батьківщину;
- тим хто не бажає повертатись, надати всі умови для їх національного розвитку;
- припинити посилення української молоді після закінчення начальних закладів на працю поза межі України, а в Україну надсилати чужинецьку молодь;
- зняти сталінську заборону з української культури, реабілітувати замордованих сталінським терором українських наукових і культурних діячів і перевидати їхні праці;
- припинити переслідувати українську інтелігенцію за її патріотизм, покласти край арештам і закритим судовим переслідуванням;
- у всіх дитячих садках, виховних закладах, школах і вузах України навчання і викладання вести виключного українською мовою;
- всім науковим і літературним видавництвам України випускати свою продукцію тільки українською мовою. Це саме стосується українських кіностудій, радіо, телебачення та репертуару театрів (Зайцев, 2000, сс. 274–275).

Це звернення було поширено у Москві під час з'їзду, але влада вирішила, що це була провокація зі сторони української інтелігенції, яка перебувала закордоном і для цього організувала спеціальну конференцію для зарубіжних журналістів у м. Київ 19 квітня 1966 р. УНФ надрукував у кривці 50 примірників листівок під назвою «Заява Українського Національного Фронту» і в ніч на 19 квітня розповсюдив їх у м. Києві. Після цього УКДБ стало посилено шукати учасників УНФ.

У липні 1966 р. УНФ знову заявляє про себе документом «Вищим урядовим чинником на Україні». Це були три листи однакового вмісту, які надрукували у кривці Д. Квецко і З. Красівський, і адресували їх Петрові Шелесту (перший секретар ЦК КПУ), Володимирові Щербицькому (голова Ради Міністрів УРСР) та Дем'янові Коротченку (голова Президії Верховної Ради УРСР) (Зайцев, 2000, с. 571). Щойно П. Шелест отримав це звернення, він одразу направив його до голови УКДБ Віталія Нікітченка з позначкою «особисто доложити» (Зайцев, 2000, с. 326). А паралельно 20 липня 1966 р., з антирадянською літературою спіймали М. Качура: його заарештували і він почав зізнаватися (Русначенко, 1998, с. 132). Так КДБ вийшов на Д. Квецка, за яким встановив постійне стеження.

Після цих подій роботу у кривці було припинено. Усі важливі папери, що там були, Д. Квецко знищив, а машинку заховав в іншому місці, про що вже згадувалося раніше. Коли дозволяла ситуація (за відсутності стеження від агентів КДБ), велася звичайна робота з окремими кадрами. Також проводилася підготовка до переходу УНФ на нелегальне становище, яке планувалося здійснити у травні 1967 р. Але співробітники КДБ довідалися про ці плани, тож зірвали їх. Вже 23 березня 1967 р. почались арешти та обшуки тих учасників УНФ, які були відомі слідству на той момент.

Висновки. Журнал «Воля і Батьківщина» став одним із найважливіших інструментів ідеологічного спротиву Українського Національного Фронту у 1964 – 1967 рр. Саме він відіграв вирішальну роль у поширенні програмних документів УНФ, висвітленні політичних вимог і формуванні громадської думки. Публікації видання містили не лише політичні програми, але й аналітичні матеріали, які обґрунтовували необхідність спротиву радянській окупації. Використовуючи досвід українських націоналістів 1940 – 1950-х рр. – конспірацію та кривку учасникам Українського Національного

Фронту вдалося налагодити друк та поширення журналу навіть у найскладніших умовах. Видання слугувало потужним засобом поширення програмних ідей, висвітлення політичних вимог та підтримання національної свідомості в умовах радянської репресивної системи. Особиста відданість Дмитра Квецка і Зеновія Красівського, їхні технічні та організаційні здібності стали ключовими факторами успіху підпільної діяльності. УНФ заклала основу для подальшого розвитку національно-визвольного руху в Україні. Надалі були створені такі підпільні організації як УНФ-2 і Український національно-визвольний фронт, які перед собою ставили за вірець діяльність УНФ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

Овсієнко, В. (2005, липень, 15). Інтерв'ю Дмитра Миколайовича Квецка. *Віртуальний музей Дисидентський рух в Україні*. [Електронний ресурс]. URL: <https://museum.khpg.org/1121317525>

Архів управління Служби безпеки України по Івано-Франківській області (далі – АУСБУ ІФО).

Зайцев, Ю. (2000). *Український Національний Фронт: Дослідження, документи, матеріали*.

Овсієнко, В. (2005, листопад, 10). Інтерв'ю Мирослава Олексійовича Меленя. *Віртуальний музей Дисидентський рух в Україні*. [Електронний ресурс]. URL: <https://museum.khpg.org/1131630150>

Русначенко, А. (1998). *Національно-визвольний рух в Україні: середина 1950-х – початок 1990-х років*. Київ: Видавництво ім. Олени Теліги.

REFERENCES

Ovsiienko, V. (2005, lypen, 15). Interviu Dmytra Mykolaiovycha Kvetska. Virtualnyi muzei Dysydentskyi rukh v Ukraini [Interviu Dmytra Mykolaiovycha Kvetska. Virtualnyi muzei Dysydentskyi rukh v Ukraini]. [Elektronnyi resurs]. URL: <https://museum.khpg.org/1121317525> [in Ukrainian].

Arkhiv upravlinnia Sluzhby bezpeky Ukrainy po Ivano-Frankivskii oblasti [Archives of the Directorate of the Security Service of Ukraine for the Ivano-Frankivsk region] (dali – AUSBU IFO).

Zaitsev, Yu. (2000). *Ukrainskyi Natsionalnyi Front: Doslidzhennia, dokumenty, materialy [Ukrainskyi Natsionalnyi Front: Doslidzhennia, dokumenty, materialy]*. Lviv. [in Ukrainian].

Ovsiienko, V. (2005, lystopad, 10). Interviu Myroslava Oleksiiiovycha Melenia [Interviu Myroslava Oleksiiiovycha Melenia]. Virtualnyi muzei Dysydentskyi rukh v Ukraini. [Elektronnyi resurs]. URL: <https://museum.khpg.org/1131630150> [in Ukrainian].

Rusnachenko, A. (1998). *Natsionalno-vyzvolnyi rukh v Ukraini: seredyna 1950-kh – pochatok 1990-kh rokiv [National Liberation Movement in Ukraine: Mid-1950s – Early 1990s]*. Kyiv: Vydavnytstvo im. Oleny Telihiy. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 15 травня 2024 р.

Стаття рекомендована до публікації 17.12.2024.